

**Bogusław Górka, *Uporczywa lustracja prof. Franciszka Ziejki Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego*,
Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2023, ss. 582**

Prof. Bogusław Górka opublikował w ostatnich trzech latach trzy obszernie książki lustracyjne. Dwie poprzednie poświęcił znanym jezuitom: o. Andrzejowi Koprowskiemu z Warszawy² i o. Stefanowi Filipowiczowi z Krakowa³. W tych książkach obnażył miernotę badań naukowych i radykalnie skorygował pierwsze ustalenia lustratorów związanych z IPN. O obydwóch książkach opublikowałem obszernie opinie w mediach internetowych⁴.

Trzecia książka lustracyjna, o przypadku prof. F. Ziejki, byłego Rektora UJ, pojawiła się na rynku wydawniczym w czerwcu tego roku. Jej lektura poraża wrażliwego czytelnika. Wychodzi on z niej zdruzgotany skalą instytucjonalnych utrapień, które przypadły w udziale jednemu największym Rektorów Uniwersytetu Jagiellońskiego XX i XXI wieku. Jednocześnie książka jest pomnikiem nagrobnym dla pionu naukowego i lustracyjnego IPN, albowiem ich przedstawiciele byli przyczyną tych udręk. Nawiązując do Klasyka, prof. B. Górka spisał w niej *czyny i rozmowy*...

¹ Prof. dr hab., Uniwersytet Warszawski; s.obirek@uw.edu.pl; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8164-2683>.

² B. Górka, *Anty-autolustracja t.w. „Student”. Prawda Jezuit i prawda o Jezuitach*, Toruń 2021.

³ Ta książka ukazała się w wersji polskiej (*Autopsja lustracji t.w. „Janiszewski”*, Toruń 2022, ss. 423) i w wersji angielskiej (*Jesuit's Struggle with Communist Secret Service. The Lustration of Father Stefan Filipowicz SJ*, Toruń 2022, ss. 437).

⁴ S. Obirek, *Podwójne oblicze jezuit, czyli historia t.w. „Student”*, <https://www.onet.pl/styl-zycia/kobietaxl/podwojne-oblicze-jezuit-czyli-historia-tw-student/dben6nm,30bc1058> [publikacja: 13.02.2021, dostęp: 20.08.2023]; *Jezuita, któremu wyrządzono krzywdę lustracyjną*, <https://www.kobietaxl.pl/ksiazki/n,256044,jezuita-ktoremu-wyrzadzono-krzywde-lustracyjna.html> [publikacja: 4.04.2022, dostęp: 20.08.2023].

Problematyka rozprawy

W 2008 r. wydawało się, że sprawa rzekomej współpracy z SB byłego Rektora UJ została dostatecznie wyjaśniona i zamknięta przez tzw. Dwugłós, opublikowany w periodyku UJ „Alma Mater”. Zamieszczono w nim dwa teksty dotyczące tej sprawy. W pierwszym prof. Piotr Franaszek scharakteryzował zawartość tzw. teczki agenturalnej, założonej F. Ziejce przez wywiad cywilny PRL, w drugim sam lustrowany podważył wiarygodność materiałów w niej zawartych w oparciu o informacje z własnych dzienników. Z dzisiejszej perspektywy wiemy, że ten Dwugłós był dopiero początkiem szeregu działań lustracyjnych, których nawet nie przerwała śmierć prof. F. Ziejki 19 lipca 2020 r., która nastąpiła po wyroku Sądu 24 czerwca oczyszczającego go ze wszystkich stawianych mu zarzutów.

W warstwie materialnej rozprawa prof. B. Górki ukazuje chronologię tego, trwającego 12 lat spektaklu, w którym punktem zwrotnym była decyzja pionu lustracyjnego IPN o wszczęciu byłemu rektorowi UJ na początku maja 2010 r. postępowania na okoliczność weryfikacji oświadczenia lustracyjnego. Według zeznań złożonych przez prof. F. Ziejkę przed Sądem, postępowanie to miało być zemstą pionu lustracyjnego IPN za niedopuszczenie przez niego do pochówku tragicznie zmarłego prezesa IPN Janusza Kurtyki w Panteonie Narodowym w Krakowie, który prof. F. Ziejka zorganizował⁵. Dodajmy, że prezes IPN nie spełniał obiektywnych, statutowych kryteriów pochówku w tym Panteonie.

W warstwie formalnej monografia zawiera lustrację naukową i lustrację procesową prof. F. Ziejki. Kanwą dla lustracji naukowej są dwie lustracje przeprowadzone mu w latach 2008 i 2010. W odróżnieniu od pierwszej lustracji prof. P. Franaszka, druga – dr. Filipa Musiała z IPN w Krakowie jest zgoła tendencyjna. Z lektury monografii prof. B. Górki wynika, że doktor IPN swój elaborat stworzył po wszczęciu prof. F. Ziejce procedury lustracyjnej, który potem został przez prokuratora IPN przekazany do akt sprawy i włączony do materii dowodowej.

⁵ B. Górka, *Uporczywa lustracja prof. Franciszka Ziejki Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Toruń 2023, s. 444.

Charakterystyka monografii

Monografia składa się z wprowadzenia, prologu, dwóch podstawowych części, zakończenia i aneksu. Aneks obejmuje zeskanowaną teczkę kontaktu operacyjnego „Zebu”, bowiem taki pseudonim nadał F. Ziejce wywiad cywilny PRL, rejestrując go w 1978 r. w ewidencji operacyjnej.

We wprowadzeniu autor przedstawia genezę, historię, formułę i strukturę monografii. Nie zapomina o czytelniku, dla którego przeznaczył kilka niezwykle pożytecznych wskazówek. Z lektury wprowadzenia dowiadujemy się, że powstanie tej „doraźnej” książki jest wynikiem poniekąd „dopustu Bożego”; książka nie powstałaby, gdyby dr Kazimierz Kujda uzyskał korzystny wyrok sądu lustracyjnego pierwszej instancji w Warszawie w czerwcu 2022 r.

Prolog tworzą dwa rozdziały. W pierwszym prof. B. Górka nakreślił biogram śp. prof. F. Ziejki, w drugim – zreferował studium lustracyjne prof. P. Franaszka z *Dwugłosu*.

Korpus monografii składa się z dwóch części: badawczej i sprawozdawczej. Część badawcza, podzielona na 15 rozdziałów, „postępuje za rozwojem sprawy operacyjnej według teczki k.o. »Zebu«. Podstawę dla każdego rozdziału stanowi kolejny dokument/y z ww. teczki (odpisany z oryginału), odzwierciedlający porządek chronologiczny sprawy”⁶.

W tej części autor realizuje studium lustracyjne, gdzie elaborat dr. F. Musiała traktuje jako drugorzędne tło. Przy okazji odśłania ideologiczny tenor tego opracowania, który został przesznułowany do opinii publicznej pod sztafazem naukowości. Prof. B. Górka określił ten elaborat jako studium realizowane „w oparciu o spłaszczoną metodykę i banalne analizy”⁷. Taką samą opinię w bardziej obrazowym słownictwie sformułował jeden z oficerów wywiadu cywilnego PRL, zaangażowany w rozpracowanie operacyjne F. Ziejki: „Dr Musiał (...) powinien zacząć pisać bajki dla grzecznych dzieci, a nie zajmować się badaniem źródeł i domysłami urągającymi przyzwoitemu historykowi”⁸.

⁶ Ibidem, s. 13.

⁷ Ibidem, s. 12.

⁸ Ibidem, s. 302, nota 991.

Z kolei w uzasadnieniu wyroku Sądu z 24 czerwca 2020 r. włączono *passus* z wyjaśnień prof. F. Ziejki, przenikliwie definiujący spłaszczoną metodykę studium pracownika IPN:

Dokumenty znajdujące się w IPN należy badać źródłowo, przy zachowaniu metodologii krytyki źródeł i ocenić co w tych dokumentach jest prawdą, bo na pewno jest jakaś część prawdy, a co nie jest zgodne z rzeczywistym przebiegiem wypadków. Traktowanie wszystkich dokumentów jako ewangelicznej prawdy, bez przeprowadzenia krytyki, jest absolutnie błędem. Jeśli dane dokumenty będzie analizował politolog, a nie historyk, nie stosując przy tym metodologii krytyki źródeł, to będzie traktował każdy dokument, jako dowód na współpracę z SB, bowiem z jego założenia będzie wynikało, że każda osoba, która prowadziła rozmowy z osobami, które później okazywało się były funkcjonariuszami SB, współpracowała świadomie z tymi służbami, wiedziała o podwójnych nazwiskach, a to była wielka mistyfikacja⁹.

Politologiem z wykształcenia jest F. Musiał.

W swoim stylu, czyli dociekliwie i skrupulatnie, poddał prof. B. Górka profesjonalnej egzegezie materiały SB inkryminujące F. Ziejkę, dokumentujące kolejne etapy działań operacyjnych podejmowanych wobec niego. Uwiarygodnił każdy punkt swojego studium źródłami (archiwalnymi i drukowanymi), relacjami pozyskanymi po latach od osób postronnych przewijających się w archiwaliach IPN, a także dokumentami przechowywanymi na UJ. Wykorzystał równieżteczki osobowe wszystkich funkcjonariuszy SB zaangażowanych w sprawę. Ukazał ich sylwetki oraz obyczaje służbowe w kontekście zależności resortowych. W rezultacie definitywnie zakwestionował wiarygodność materiałów operacyjnych wytworzonych w związku z F. Ziejką, wykazując upozorowany akt jego rejestracji oraz atropę współpracy podtrzymywanej przez 10 lat.

W drugiej części monografii autor zapoznaje czytelnika z tzw. lustracją procesową (precyzyjnie: z postępowaniem lustracyjnym). Respektuje dwuetapową procedurę lustracyjną złożoną z prokuratorskiego postępowania przygotowawczego oraz postępowania przed Sądem. Prof. B. Górka nie ograniczył się do zwykłego zreferowania tego postępowania. Np. w pierwszym rozdziale wyeksponował trywialny *modus operandi* Oddzia-

⁹ Ibidem, s. 456–457.

łowego Biura Lustracyjnego w Krakowie, prowadzącego przez osiem lat pod batutą „centrali”, czyli Biura Lustracyjnego, nieudolne i przewlekłe postępowanie przygotowawcze. W żadnej mierze ten modus nie mógł doprowadzić do ustalenia stanu faktycznego w przypadku wykreowanej współpracy, jako że statystyczny prokurator nie posiada odpowiednich kwalifikacji do ustalania prawdy dziejowej w oparciu o tak osobliwe dokumenty, jak materiały organów bezpieczeństwa Polski Ludowej.

Ta strukturalna niefachowość pionu lustracyjnego w zakresie dyscypliny nauki historii miała potem negatywne przełożenie na czynności *stricte* prokuratorskie, jak na profesjonalne przesłuchanie świadków czy sporządzanie kluczowych pism procesowych. Co też wyłania się z uwag i not, którymi prof. B. Górka opatrzył te efekty czynności prokuratorskich.

Po macoszemu prof. B. Górka obszedł się z postępowaniem przed Sądem, który jedynie skarcił za przyjęcie sprawy lustracji prof. F. Ziejki do rozpatrzenia w miejsce jej odrzucenia z powodu bezzasadności wniosku prokuratorskiego oraz za rażące niedopatrzenie w trakcie procedowania pośmiertnie wytoczonej apelacji przez prokuratora, wskutek czego przewód sądowy musiał być kontynuowany przez kilka miesięcy nad trumną śp. Lustrowanego.

Za to po mistrzowsku uwypuklił wielką rolę mecenasa Stanisława Kłysa w przewodzie sądowym. Jej doniosłość podkreślił też nestor polskiej kryminalistyki, prof. Stanisław Waltoś, w opinii o ww. książce w takich słowach: „Na wielkie uznanie zasługuje działalność obrończa profesora Fr. Ziejki w wykonaniu mec. Stanisława Kłysa. Można tak ją scharakteryzować: była fachowa, rzeczowa i skuteczna. Polecam każdemu, by czytając książkę prof. B. Górki zwrócił szczególną uwagę na pisma procesowe i wystąpienia mec. Stanisława Kłysa”¹⁰.

W podsumowaniach i zakończeniu prof. B. Górka zbiera główne dokonania swojego studium, zamieszcza apele do naukowców i polityków, a także postuluje gruntowną rewizję ustawy o IPN. Między innymi wyraźnie podkreślił, że w trybie obecnej, ułomnej ustawy, lustracja procesowa nie może dominować nad lustracją naukową.

¹⁰ S. Waltoś, *Kilka słów o lustrowaniu profesora Franciszka Ziejki oraz o Instytucie Pamięci Narodowej na marginesie rozprawy profesora Bogusława Górki*, pt. „Uporczywa lustracja prof. Franciszka Ziejki, Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego” (Toruń 2023), Kraków 23.06.2023.

Ocena

Na okoliczność studium prof. B. Górka dotarł do materiałów archiwalnych w minimalnym stopniu spożytkowanych w dotychczasowych badaniach naukowych i czynnościach procesowych. W tworzenia monografii chętnie korzystał z konsultacji byłych funkcjonariuszy SB różnych pionów i szczebli.

Rozprawa w części badawczej dokonuje dekonstrukcji jednego z kluczowych metodologicznych dezyderatów w studiach nad źródłami wytworzonymi przez komunistyczne organy bezpieczeństwa – założenia, że materiały te z zasady są wiarygodne, gdyż tajne służby komunistyczne nie miały żadnego interesu w tzw. samookłamywaniu się. Ale swoje ustalenia Autor ogranicza do przypadków wykreowanej współpracy przez resort bezpieczeństwa PRL.

Analizy naukowe realizował autor wedle najlepszych procedur metody historycznej. Analizę dokumentów przeprowadził na kilku płaszczyznach: personalnej (zarówno w odniesieniu do funkcjonariuszy SB, jak i wszystkich „figurantów” sprawy), kontekstowej (ukazał szersze tło dla zdarzeń operacyjnych, a zarazem nakreślił szczegółowy obraz sytuacji czy miejsca, w którym zaistniały te zdarzenia), biurokratycznej (przybliżył mechanizmy wytwarzania dokumentacji operacyjnej) oraz pragmatycznej (nawiązywał do motywów postępowania i służbowych zwyczajów funkcjonariuszy SB).

Procedury metody historycznej dopełnił elementami hermeneutyki. Jako hermeneuta z nadzwyczajną biegłością ujawnia manipulacyjny charakter języka, w którym funkcjonariusze SB sporządzili większość raportów znajdujących się w teczce agenturalnej prof. F. Ziejki. Po profesorsku ten fenomen uwypuklił recenzent wydawniczy, prof. J. Wrona: „Większość bowiem wytworzonych akt aparatu bezpieczeństwa PRL w odniesieniu do bohatera książki transferuje wycinkową i wykrzywioną rzeczywistość, a sylwetkę prof. F. Ziejki ukazuje w dość karykaturalnej postaci. Wskutek tego formalnie prawda materialnie prawdziwa funkcjonuje w materiałach SB w celu pomnażania fałszu”¹¹.

¹¹ J. Wrona, *Recenzja wydawnicza monografii prof. Bogusława Górki pt. „Uporczywa lustracja prof. Franciszka Ziejki Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2023”*, Lublin, 19.06.2023.

Mimo tego że ta monumentalna rozprawa została napisana w tempie zawrotnym, nie odbiło się to w żadnej mierze na jej jakości. Utrzymano wysoki poziom dzieła, a strukturze monografii nadano przejrzystość godną podziwu i naśladowania. Paradoksem w nauce jest to, że epokowe rozprawy powstają niejako przy okazji. Tak było w tym przypadku, gdzie książka tworzona doraźnie, uzyskuje status epokowego osiągnięcia.

Stało się tak dlatego, gdyż jak to podkreślił prof. J. Wrona w recenzji wydawniczej: „Jego studium jest przykładem obiektywizmu i bezstronności bez zwracania uwagi na bieżące zapotrzebowanie polityczne lub środowiskowe”¹². Z drugiej strony monografia jest ponurym świadectwem dla potomności, egzemplifikacją tego, jak dalece w procedurach naukowych oraz w postępowaniach procesowych można wypaczyć ideę i powinność lustracji.

Wnioski nie tylko naukowe

Rozprawa prof. B. Górki, będąc kluczowym głosem w sprawie karykaturalnego sposobu realizacji idei lustracji w III RP na przykładzie prof. F. Ziejki, wzmacnia pytanie o sensowność istnienia IPN w dotychczasowej formule z pionem naukowym i lustracyjnym na czele. Pion naukowy przez 20 lat istnienia nie tylko, że nie wypracował naukowych kryteriów lustracyjnych, ponadto nie stworzył żadnej rozprawy lustracyjnej! Tymczasem prof. B. Górka na przestrzeni trzech lat zdołał opublikować aż trzy takie rozprawy. Zamiast kreować kryteria badawcze i tworzyć monografie lustracyjne przedstawiciele pionu naukowego IPN wiktają się w intrygi lustracyjne. Ustała zatem racja dla funkcjonowania tego pionu, który stał się jakąś korporacją doktorów wymykającą się spod bezpośredniej kontroli nauki polskiej.

W monografii prof. B. Górka zawarł postulat pilnej likwidacji pionu lustracyjnego IPN. Nie chodzi bowiem tylko o to, że prokuratura funkcjonująca w strukturze IPN jest prawdziwym *curiosum*¹³. Nieprawdą jest również, że ustawa o IPN jest dobra, ale praktyka wymiaru sprawiedliwości opłakana. To właśnie według tej ustawy społeczeństwo poniekąd

¹² Ibidem.

¹³ S. Waltoś, *Kilka słów o lustrowaniu profesora Franciszka Ziejki...*

stało się zakładnikiem pionu lustracyjnego. Ten pion może każdemu obywatelowi, niekorzystającemu z przywileju późniejszego urodzenia, a pełniącemu określoną funkcję publiczną, wytoczyć procedurę weryfikacji oświadczenia lustrowanego w trybie ustawowym. A ponieważ to postępowanie powierzono dyletantom w zakresie dyscypliny nauki historii, to weryfikacja ta w zakresie ustalania prawdy obiektywnej w zasadzie woła o pomstę do nieba.

W odróżnieniu od radykalnych krytyków nie postuluję całkowitej likwidacji IPN, lecz zredukowanie go do dobrze zorganizowanego archiwum, w którym zgromadzi się archiwalia i dokumenty wytworzone przez wszystkie instytucje totalitarnego państwa ludowego w latach 1944–1989. Wówczas ten instytut będzie rzeczywistym a nie wirtualnym strażnikiem pamięci narodowej z lat 1944–1989.

Bibliografia

- Górka B., *Anty-autolustracja t.w. „Student”. Prawda Jezuita i prawda o Jezuitach*, Toruń 2021.
- Górka B., *Autopsja lustracji t.w. „Janiszewski”*, Toruń 2022 (wersja angielska, Górka B., *Jesuit's Struggle with Communist Secret Service. The Lustration of Father Stefan Filipowicz SJ*, Toruń 2022).
- Górka B., *Uporczywa lustracja prof. Franciszka Ziejki Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Toruń 2023.
- Obirek S., *Jezuita, któremu wyrządzono krzywdę lustracyjną*, <https://www.kobietaxl.pl/ksiazki/n,256044,jezuita-ktoremu-wyrzadzono-krzywde-lustracyjna.html>.
- Obirek S., *Podwójne oblicze jezuita, czyli historia t.w. „Student”*, <https://www.onet.pl/styl-zycia/kobietaxl/podwojne-oblicze-jezuita-czyli-historia-tw-student/dben6nm,30bc1058>.
- Waltoś S., *Kilka słów o lustrowaniu profesora Franciszka Ziejki oraz o Instytucji Pamięci Narodowej na marginesie rozprawy profesora Bogusława Górki, pt. „Uporczywa lustracja prof. Franciszka Ziejki, Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego” (Toruń 2023)*, Kraków, 23.06.2023.
- Wrona J., *Recenzja wydawnicza monografii prof. Bogusława Górki pt. „Uporczywa lustracja prof. Franciszka Ziejki Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2023”*, Lublin, 19.06.2023.